

fikace (na ty, kteří mohou svobodně cestovat po Evropě, a na ty, kteří musí přeplovat Středozemní moře riskující přitom život) se kryje s mřížkou národních států, což následně odráží nerovnosti v pozdně moderním kapitalismu. Tak se tedy třídní nerovnosti velmi často kryjí s etnickými hranicemi. Antropologové účastníci se panelu občas zapomínali, že globalizace paradoxně posiluje národní státy a – jakkoli se nám to nemusí líbit a při všech podmínkách nerovnosti, které to skrývá – na život lidí má stále ohromný vliv logo na jejich cestovním pase.

Michał P. Garapich
(Z polštiny přeložil Jakub Grygar.)

Konference *Transnational Identities – Cities Unbound – Migrations Redefined*
Krakov, 6.–8. října 2006

Na trhu akademických konferencí panuje velká konkurence a zdá se, že přijít se zajímavým nápadem, který by přitáhnul pozornost potenciálních klientů ochotných zaplatit často ne zrovna malý konferenční poplatek a zkombinoval aktuální téma, dostupnost, zajímavé osobnosti a atraktivní lokaci je každý rok stále těžší. Sociologové a antropologové asi v dohledné době nezačnou jezdit konferovat na sponzorované pobyty do exotických míst, jako je tomu například v případě kolegů farmaceutů, ale i tak by se o „cirkusu konferenční turistiky“ prováděné sociálními vědci dala napsat zajímavá diplomová práce.

Jednu ze strategií, jak přilákat pozornost zainteresovaných odborníků, představuje spojení sil vícero pracovišť. O něco podobného se pokusili začátkem října minulého roku v Krakově, kde uspořádali třídení konferenci pracovníci a členové Centra pro výzkum nacionalismu, etnicity a multikulturalismu (CRONEM) University of Surrey, Centra evropských studií Jagellonské univerzity a Studentského vědeckého kruhu pro evropská studia v Krakově.

Konference, jak napovídá její název *Transnacionální identity – rozvolněná města – nově definované migrace. Antropologie migrací a identit vztažených k městskému prostoru v éře globalizace*, byla věnována především migraci. Pokud máme pokračovat ve výčtu zajímavostí, jimiž na sebe poutala pozornost, nelze opominout ani fakt, že se každý den jejího konání také měnila její lokace: první den v Muzeu Haliče v turisticky atraktivním „židovském městě“, krakovském Kazimierzi (naštěstí stále ještě tímto novodobým průmyslem mnohem méně zdevastovaném, než to známe z Prahy); druhý den v Nowé Hutě, vzorovém městě vyprojektovaném na konci 40. a začátku 50. let na rýsovacích prknech urbanistů a architektů uvádějících v život socialistický realismus; poslední den pak v Przegorzałách, dřívějším předměstí Krakova, kde je v domě kdysi obývaném mj. Hansem Frankem, v době 2. světové války gubernátorem Generálního gouvernementu, sídlo Centra evropských studií. Připočteme-li k tomu ještě skutečnost, že mnozí z těch, kteří byli na konferenci přítomni, nežijí nebo nepracují tam, kde se narodili, lze říci, že téma migrace bylo přítomno nejenom prostřednictvím vtělení do referujících, ale i tím, že migrovala samotná konference.

K již zmiňovaným atrakcím je třeba připočíst ještě jedno lákadlo: jména hlavních hostů, klíčových řečníků: Zdzisława Macha, Michaela Peter-Smithe, Alison Stenning a Johna Eada. Právě oni a jejich témata předznamenávala, v jakém duchu se bude konference a diskuse odvíjet.

Zdzisław Mach je ředitelem Centra evropských studií a jedním z těch polských sociologů, kteří se pokoušejí ve své práci propojovat v Polsku tradičně silnou sociologii s perspektivou sociální antropologie. (S tím se u polských kolegů můžeme setkat velmi často. Relativně silnou pozici tam má sociální antropologie ani ne tak díky tomu, že by byla hojně zastoupena na samostatných katedrách či výzkumných ústavech, ale právě pro své personální propojení se

sociology, kteří čtou antropologické texty, popř. se je i pokoušejí psát, a kteří antropologii začleňují do sylabů svých kurzů.) Ukázala to i Machova z patra přednesená úvodní přednáška „Migrace, občanství a nové identity v Evropě“, ve svém teoretickém ukotvení se dovolávající myšlenek Fredrika Bartha a Ernesta Gellnera. Pokud budeme považovat úvodní přednášku za samostatný žánr, který nemá ani tak přednést teze a nastolit diskusi, ale spíše obecně představit téma konference a souvztažnit jej s tématy, jimiž se řečník zabývá, pak splnila svůj účel na výbornou. Další „hlavní řečníci“ (ale také jejich posluchači), jejichž vystoupení byla rozložena do všech tří dnů konání konference, již byli konfrontačníjší.

Hned první panel, „Transnacionální migrace po rozšíření EU“, který Mach svým příspěvkem otevřel, naznačil, čím se bude zabývat většina referátů celé konference: polskou (a šířeji postsocialistickou) migrací na Západ a vytvářením a posilováním takových aktérů, kteří činí život „jinde“ pro tyto migranty přijatelnějším. Zároveň se zde také poprvé ukázalo, že na konferenci bude silně zastoupena metodologická perspektiva opírající se o analýzu biografii a životních vyprávění. Co do četnosti následovaly na celé konferenci referáty opřené o analýzu diskurzu a pak teprve o etnografii.

Druhý z hlavních řečníků, Michael Peter-Smith, profesor politických věd na University of California v Davisu, otevřel svým vystoupením obecnější debatu o transnacionálních studiích a jimi nabízených obrazech města. To, co Petera-Smithe zajímá především a co je předmětem jeho výzkumu, není město samo o sobě. Soustředí se spíše na diskurzy a praktiky transnacionálních aktérů a jejich sítí, které jsou shodou okolností lokalizovány také do konkrétních jednotlivých měst. Uzly v širších sociálních formacích, které prostřednictvím této lokalizace tvoří, pak překračují nejenom geografické hranice měst, ale i jednotlivých států. V tomto diskurzivním rámci, o který se

Peter-Smith zajímá, jsou města interpretována spíše jako kontext než jako samostatný text, jako souhrn příležitostí a omezení, které umožňují nebo brání jednání transnacionálních aktérů, sítí, koalicí a institucí; jako města, která jsou „unbound“ – „rozvolněná“.

Z následujících dvou tematických panelů mne zaujal především etnograficky laděný příspěvek Kristiny Krause nazvaný „Duchovní prostory v postindustriálním městě. Transnacionální migrantské církve v Londýně“ o koexistenci církevních sborů a kostelů v jedné z průmyslových zón severovýchodního Londýna (referát zazněl v panelu nazvaném „Transnacionalizování města“) a provokativní a vtipný referát Marie Backman „Blondaté švédské holčičky na multietnickém předměstí“ (v rámci panelu „Od multikulturalismu k superdiverzifikovaným městům“ – pro diskusi konceptu superdiverzity viz předchozí zprávu Michała Garapicha z konference EASA, také publikovanou v tomto čísle SČ, na s. 264).

Byl-li někdo na konferenci opravdu na „domácí půdě“ (lze-li tento sociálně exkluzivní průměr v souvislosti s tématem konference vůbec použít), pak to byla Alison Stenning, sociální geografka působící na University of Birmingham. Alison Stenning zahajovala druhý den programu v již zmíněné Nowé Hutě, urbanistickém komplexu vyrostlém na zelené louce, který se měl stát příkladným socialistickým městem obývaným novým socialistickým člověkem, čím si ne nepodobným našemu Havířovu, snad jen s tím rozdílem, že zde horníky nahradili hutníci a že v případě Havířova není tak akcentována opozice moderního města budoucnosti vůči tradičnímu kulturnímu a politickému centru, jako je tomu u Nowé Hutě a Krakova. Přednáška Alison Stenning nabídla fundované uvedení do lokality, ve které zpracovávala výzkumný projekt zaměřený na výchovu socialistického člověka prostřednictvím vytváření nového urbánního prostředí. Na něj později navázala spolu se svými polskými kolegy apli-

kovaným výzkumem majícím za cíl podnitit mezi obyvateli Nowé Hutý větší identifikaci s místem a probudit lokální patriotismus; jinými slovy pokusem učinit ze socialistického experimentu s prostorem dobrou adresu, která by zaujala a obstála i v kapitalismu.

Po tomto vystoupení následující panel nazvaný „Rozvolněná města, identity a migrace“ mj. nastolil prostřednictvím příspěvku Katrin Hansing „Jiho-jihní transnacionální vazby a sítě mezi Havanou a Maputo“ diskusi o globálním rozměru migrace a o etických problémech antropologického výzkumu v totalitním režimu. Druhý panel, který týž den následoval, dostal, snad pro obtíže spojené s nalezením výstižnějšího společného jmenovatele jednotlivých příspěvků, název „Pohledy na migrace v 21. století“.

Třetí den konference otevíral přednáškou John Eade, profesor sociální antropologie na University of Surrey, který byl jako výkonný ředitel CRONEM spolu s Zdzisławem Machem zároveň jedním z organizátorů celé akce. Johna Eada jsem znal především jako autora textů týkajících se náboženských poutí a poutnictví obecně (v antropologii náboženství na sebe upozornil svou kritikou Turnerova konceptu *communitas*; srov. např. *Contesting the Sacred: The Anthropology of Christian Pilgrimage*. London, New York: Routledge 1991, knihu editovanou spolu s Michaellem J. Sallnowem) a alespoň pro mne byla jeho přítomnost jedním z hlavních důvodů, proč jsem se na konferenci přihlásil. Zahajovat ranní blok posledního, třetího dne konference je úloha trochu nevďěčná, řady posluchačů jsou již prořídle a udržet pozornost po předcházejících socializačních akcích také není nejsnadnější. Eadova prezentace na téma „Transnacionalismus a multikulturalismus v globalizujících se městech“ se opět vrátila k obecnější diskusi, tentokrát „globálního města“, jak o něm uvažuje Saskia Sassen. Ve svém vystoupení připomněl, že jedním z doprovodných

jevů tolik v různých pádech skloňované globalizace je i růst sociálních a ekonomických nerovností. Právě zkoumání těchto nerovností z pohledu samotného migranta je něco, co bývá často přehlíženo (naopak tématem výzkumů pravidelně jsou sociální a ekonomické nerovnosti viděné z pohledu dominantních institucí). Otevřeným polem výzkumu pro antropology a sociology pak například zůstávají analýzy zkoumající, jak pracovníci z řad imigrantů těmto nerovnostem sami rozumějí a jak se pohybují mezi různými sociálními a ekonomickými hierarchiemi. Tyto teze Eade konfrontoval se závěry svých dvou výzkumů: londýnské komunity bangladéských muslimů (uskutečněn spolu s Davidem Garbinem) a polských katolíků žijících též v Londýně (ve spolupráci s již zmíněným Michałem Garapichem).

Tak jako v případech předchozích „hlavních řečníků“ i Eadova prezentace otevřela tematický panel věnovaný (dílčímu) tématu této přednášky, v tomto případě propojení zkoumání transnacionalismu a identity. Mezi referáty, u kterých by zúčastnění ocenili větší prostor pro prezentaci, patřil i ten od Senaky Weermana nazvaný „Mevlano-vo kulturní centrum, Kreuzberg, Berlín. Konflikt se skrytou mešitou“ o průběhu vyjednávání a realizace stavby kulturního, sociálního a vzdělávacího centra tureckých muslimů v berlínském Kreuzbergu.

Některé z referátů jsou dostupné na webové stránce konference (viz závěr této zprávy), a jak je vidět, mnohá z témat se prolínala. Referujících bylo mnoho (většinou z Británie a současně z Polska). Významně byly zastoupeny referáty vztahující se k polské migraci do Velké Británie. Zdá se, že v Británii jde o věčný námět akademického výzkumu a četnost takto zaměřených příspěvků (osm referátů z celkových pětaticeti) není nutně dána pouze místem konání konference a tím, že jde také o problém, který je v centru pozornosti CRONEM. V době konání konference v Polsku vrcholila debata o odchodu mla-

dých Poláků do zahraničí, a protože jenom ve zmiňované Velké Británii jich je podle odhadů na 600 000, nezdá se, že by šlo o projev okurkové sezóny (ostatně právě toto léto polská politika žádnou okurkovou sezónu nezažívala). Nicméně je zajímavá ještě jedna věc: množství mladých polských doktorandů a doktorandek, kteří na konferenci vystupovali pod hlavičkou britské univerzity. I to je příklad akademické migrace.

Mám-li zmínit alespoň několik základních motivů a témat, které v jednotlivých příspěvcích zaznívaly, pak nelze neupozornit na diskusi o redefinování migrace prostřednictvím místo vytvářejících praktik. Místo zde vystupuje jako jeden z klíčových konceptů, prostřednictvím kterých ustavujeme a artikuluje naše identitu. Místo tak již nezůstává jednoduše a neproblematicky „tam“, „doma“ (stejně jako není oním „tam“ či „doma“), ale v podobě artefaktů a specifického na místo odkazujícího jednání se stává přenosným a lze jej budovat i tam, kde byla dříve „cizina“ a kde je dnes „nový domov“. Místo tak vystupuje jako silný sociální aktér, jehož nelze v popisech a analýzách reality nadále opomíjet.

Přednesené referáty však ve vztahu k místu ukazují ještě jinou věc, než je pouze uznání jeho důležitosti v těchto analýzách. Jak zaznělo v řadě z nich, samotný fakt migrace nemusí ještě znamenat mobilitu: mnohdy jsou migranti do nových lokalit umisťováni, aniž by se v novém prostředí ukotvili. Tím, že se pohyb migrantů odehrává nejenom ve fyzickém prostoru, ale i mezi různými „místy moci/vědění“, samotný pohyb napříč prostorem nemusí pro sociální mobilitu znamenat vůbec nic, stejně jako může znamenat velmi mnoho.

Další specifické téma, které procházelo napříč přednesenými příspěvky, se týkalo dialektického vztahu mezi meziměstskou a mezistátní migrací a toho, jak se migrant a jeho záměry proměňují. Inspiraci zde nabízí pohled na ty aktéry, kteří zprostředkovávají migraci (a kteří stejně tak dobře

mohou být touto migrací zprostředkováni). Státy, urbanisté, církve, politické strany, etnické konflikty: ti všichni zprostředkovávají a sjednávají nová místa. Stejně jako samotní migranti – částečně umístění v novém prostředí, částečně ve své původní vlasti a částečně nikde –, kteří prostřednictvím redefinice teritoria národního státu tento stát také proměňují.

Jednotlivé referáty toho měly společného vícero. Pro mne bylo překvapením např. to, jak blízko k sobě také mohou mít antropologové, sociologové, sociální geografové nebo politologové, když se zabývají podobnými tématy. Sdílení kánonu „klíčových textů“, na které během svých vystoupení jednotliví diskutující odkazovali, bylo až na nečetné (či alespoň méně viditelné) výjimky téměř zarážející. Soudě podle jednotlivých odkazů (koncem prvního dne jsem si jich začal všimnout pozorněji), do něj patří Michail M. Bachtin, Arjun Appadurai, Anthony Smith, Saskia Sassen, George E. Marcus, Homi Bhabha, Gayatri Chakravorty Spivak, Stuart Hall.

Konference tak i přes občas dosti kolísavou kvalitu jednotlivých příspěvků ukázala jednu docela důležitou věc: že interdisciplinarita je možná. Můj původní údiv a snad i nadšení z převládajícího souznění se však postupem času měnil v neklid. Protože pokud si všichni bez ohledu na akademické ukotvení nebo pracoviště, ze kterého přicházíme, tak dobře rozumíme, pak v čem je tato konference pro nás přínosná, v čem je provokativní? O to víc jsem ocenil prostředí věcné, do kuloárů se často převalující diskuse, které se organizátorům povedlo nastolit. Pro mě osobně to znamená, že až dostanu v nějakém dalším hromadném e-mailu oznámení, že kolegové z CRONEM připravují podobnou akci, nebudu s přihláškou dlouho otálet.

Jakub Grygar

Webové stránky konference:

<http://www.surrey.ac.uk/Arts/CRONEM/krakow/about.htm>